

Lars Steensland

RECENSION AV EFREMOVA & RADIEVSKAJA, OČERK RUSSKOGO
PROIZNOŠENIJA SRAVNITEL'NO SO ŠVEDSKIM

INNEHÅLL

	sid.
0. Inledning	43
1. Tryckfel	45
2. Transkriptionsmetodik	45
3. Ofullständiga, diskutabla eller felaktiga upp- gifter om svenska språket	51
4. Diskutabla jämförelser mellan svenska och ryska språkljud	54
5. Opedagogiska formuleringar, oklarheter o.dyl. .	56
6. Diskutabla upplysningar om ryskt uttal	58
7. Bokens förtjänster. Slutord	59
8. Litteratur	61

0. INLEDNING

Det verk som här ska granskas utkom redan 1969. Det kan tyckas något sent att komma med en recension nu, efter nio år, men jag anser det vara befogat av följande skäl.

- a) Verket har - såvitt jag vet - aldrig recenserats tidigare.
- b) På grund av detta och emedan upplagan var så liten som 500 ex., torde det vara föga känt och använt här i Sverige.
- c) Det behandlar ett ämne av ständig aktualitet i den kontrastiva, tillämpade lingvistikens anda.
- d) Det kan tjäna som ett praktexempel på vad som händer, om man kombinerar aldrig så goda intentioner och en aldrig så genomtänkt uppläggning med ytliga kunskaper i ämnet och med brist på noggrannhet.

Det är alltså fråga om en jämförande svensk och rysk ljudlära, där ryskan är målspråket. Om ändamålet säger författarna inledningsvis följande:

"Настоящее пособие предназначено для шведов, изучающих русский язык и желающих усовершенствовать произношение. Пособие может быть использовано также преподавателями русского языка в группах шведских учащихся. Оно рассчитано на применение в период коррективного курса. Пособие предполагает знакомство с основами общей фонетики и фонетики шведского языка"

Boken, som är på 52 sidor, har sju kapitel, vilkas innehåll i korthet är följande.

Kapitel I (s. 3 - 5) utgörs av tabeller över de transkriptions-symboler som författarna använder sej av samt över vilka bokstäver dessa symboler motsvaras av i resp. alfabet.

Kapitel II (s. 5 - 8) har rubriken Правила чтения och formulerar - mycket komprimerat - en rad välkända uttalsregler för ryska vokaler och konsonanter, såsom vokalreduktion, konsonantassimilationer m.m.

Kapitel III (s. 8 - 19) innehåller först en kort karakteristik av de ryska och svenska vokalsystemen. Denna beledsagas av en jämförande tabell över de båda språkens vokaler. Tabellen utgörs av två intill varandra placerade vokaltriangelliknande uppställningar. - Därefter följer detaljerade beskrivningar

av de ryska betonade vokalerna, en efter en. Ljuden definieras artikulatoriskt, och i regel illustreras även artikulationen med en figur. Jämförelser görs med svenska vokaler, och slutligen ges en rad exempelord som "упражнение". - Kapitel avslutas med tre avsnitt om de ryska obetonade vokalerna, det första rent allmänt om vokalreduktionen, det andra om obetonade (a) och (e) efter hårda konsonanter och det tredje om (a) och (e) efter mjuka konsonanter. I detta tredje avsnitt finner man även - trots rubriken - upplysningar om de övriga obetonade vokalerna.

Kapitel IV (s. 19 - 38) är disponerat efter samma principer som kapitel III. Först beskrivs det ryska konsonantsystemet i stora drag, varvid man gör en del jämförelser med svenskan och främst uppehåller sej vid de ryska palataliserade konsonanterna. Tabeller över de ryska och svenska konsonantljuden avslutar presentationen. - Därefter beskrivs de ryska konsonanterna gruppvis efter artikulationsställe med början vid labialerna. Beskrivningen följer mönstret från vokalerna.

Kapitel V (s. 38 - 41) behandlar olika typer av konsonantassimilation samt konsonantlängden.

Kapitel VI (s. 41 - 43) upptas av en beskrivning av den ryska ordaccenten, medan kapitel VII (s. 43 - 45) presenterar satsintonationen. - Boken avslutas med ett appendix, innehållande de i så många sammanhang tydligen mer eller mindre obligatoriska proven på rysk poesi och litterär prosa, låt vara här kompletterade med tre korta dialoger ur vardagslivet. Detta appendix har rubriken Тексты для чтения и разучивания.

Boken har trots sitt ringa omfång en lång rad, delvis ganska allvarliga brister. Dessa kan grupperas på följande sätt:

- a) ofullständiga, diskutabla eller felaktiga uppgifter om svenska språket,
- b) oklar transkriptionsmetodik, stundom felaktig i detaljerna,
- c) diskutabla jämförelser mellan svenska och ryska språkljud,
- d) opedagogiska formuleringar, dåliga exempel, luckor och Oklarheter,

- e) diskutabla punkter i beskrivningen av ryskt uttal,
- f) "tryckfel".

Punkterna, som här är ordnade efter graden av vikt - såsom jag uppfattar den - kommer av praktiska skäl att diskuteras i ordningen f), b), a), c), d) och e). Ett avsnitt om bokens förtjänster samt en sammanfattning avslutar recensionen.

Denna recension riktar sej inte bara till specialister på rysk och/eller svensk fonetik utan minst lika mycket till lärare i ryska och andra som kan tänkas vara intresserade av boken i sakligt eller metodologiskt avseende. Det är ju inte i första hand ett vetenskapligt arbete som recenseras utan ett praktiskt-pedagogiskt hjälpmedel. Detta är orsaken till att recensionen medvetet hållits på en relativt elementär nivå, och att jag tillåtit mej vara så pass utförlig i min argumentation.

1. TRYCKFEL

Boken innehåller en hel del tryckfel. Dessa har i många fall rättats med kulpenna. Eftersom jag endast haft tillgång till ett enda exemplar av boken, har jag inte kunnat avgöra om dessa rättelser gjorts i samband med utgivningen, eller om de gjorts i efterhand av någon läsare. Sådana rättelser kommer att tas upp här endast i den mån de ingår i något sammanhang som ändå ska diskuteras. - Av okorrigerade tryckfel ska här bara påtalas ett ganska fatalt fall. På s. 6 berättas nämligen, att den ryska bokstaven и uttalas som /ы/ efter en hård konsonant som hör till en föregående preposition eller något annat ord, samt efter bokstäverna ш, ж, ц. Den uppmärksamme läsaren kan emellertid av exemplen sluta sej till att det ska vara ш, ж, ц.

2. TRANSKRIPTIONSMETODIK

På s. 3 - 5 ger författarna en översikt över "transkriptionstecken" och motsvarande "bokstäver" i resp. alfabet. Den första tabellen omfattar vokalsystemen, den andra konsonantsyste-

men. I en not berättas, att man för ryskans del tillämpar "международная фонетическая транскрипция". Vad som avses med det, är oklart. Det ser inte ut att vara fråga om IPA:s system, eftersom man använder t.ex. ы, ѣ, ѝ, vilka symboler inte återfinns i *Principles*. - För de svenska "ljuden" (se nedan) har man använt tecknen i Malmbergs *Svensk fonetik* av år 1956. Den uppgiften är emellertid överklustrad med en pappersremsa, vilket ser ut att ha skett i samband med utgivningen. Denna procedur kommer att få sin förklaring nedan. - I den löpande texten står dessa transkriptionssymboler i regel inom parentes, t.ex. (e). Undantag utgörs av fem fall på s. 6, där vi av okänd anledning möter /a/, /o/, /e/, /i/ och /ы/. I de fall noteringar som [e], /e/ eller <e> eljest förekommer nedan, är de recensentens verk.

Till båda tabellerna finns en rad anmärkningar att göra. Låt oss först se på framställningen av det svenska vokalsystemet. Det har följande utseende:

<u>Звук</u>	<u>Буква</u>
i:	I i
e:	e e
ε:	ε ä
a	a
y:	у y
ø:	ш: u ö
œ	ö
ə	e
ū	u
u:	o u
o:	å o
ɔ	å o
a:	a

Uppställningen följer tydligen Malmberg och tar upp i tur och ordning främre orundade, främre rundade, centrala och bakre vokaler. Inom varje grupp är ljuden ordnade efter slutenhetsgrad.

Först till de enskilda fonetiska symbolerna:

- 1) Tecknet (y) är ett felaktigt återgivande av IPA:s [Y].
- 2) (ø:) har rättats med kulpenna från (ø).
- 3) (ū) är ett slarvigt återgivande av landsmålsalfabetets [u], vilket närmast motsvaras av IPA:s [e].
- 4) (v) är ett felaktigt återgivande av symbolen [U].
- 5) (a:) har valts som symbol för det svenska långa a-ljudet, och detta helt i enlighet med svensk praxis. I ett kontrastivt arbete som detta kanske det emellertid vore värdefullt att markera skillnaderna tydligare, och en skillnad mellan de två språkens a-ljud utgörs otvivelaktigt av att ryskt /a/ i regel är labialiserat, medan det svenska långa a-ljudet ofta nog är rundat och därför hellre borde återges med IPA:s [ɒ:].

Nu till ljudens ortografiska motsvarigheter:

- 1) Ljuden (e:) och (e) motsvaras alltså av bokstaven e, medan (ɛ:) och (ɛ) motsvaras av bokstäverna e och ä. Författarna beskriver alltså den (faktiskt allt mindre vanliga) variant av svenskt riksspråk som skiljer på uttalet av kort e och kort ä.
- 2) Man frågar sej emellertid då, vad som avses med att (ɛ:) och (ɛ) ska motsvara skriftens e och ä. Motsvaras (ɛ:) av e och (ɛ) av ä, eller kan båda bokstäverna stå för båda ljuden? I verkligheten förhåller det sej ju så, att såväl [ɛ:] som [ɛ] normalt motsvaras av <ä>, men att det finns några ord, där <e> kan uttalas med [ɛ], t.ex. *pengar*, *den* m.fl. Det skulle emellertid förvåna, om det är detta som ligger bakom författarnas uppställning. Kanske har det snarare sin orsak i det mer kända och viktiga faktum, att både <e> och <ä> kan uttalas [ɛ:] eller [ɛ] före skriftens <r> (t.ex. adj. *modern*, *berg*, *lär*, *stjärt*). Denna vokalkvalitet saknas - liksom f.ö. även [ɔ:] och [ɔ] som i *bör* och *mört* - på översikten, men dyker upp på s. 10 i samband med omljud på ryskt /a/.
- 3) Vad sedan (a) beträffar, så motsvaras det enl. författarna av skriftens <a>, medan ljudet (a) sägs stå för bokstaven <a>. När fick vi två olika a:n i svensk ortografi?
- 4) Av tabellens sjätte rad framgår, att ljuden (ø:) och (u:) representeras av bokstäverna u och ö. Denna totalt onödiga omkastning sänker ytterligare tabellens värde.

5) På tionde raden återfinner vi (u:) och (v) med de ortografiska motsvarigheterna o och u, om vilket det endast kan sägas, att detta är fel (åtminstone för rikssvenskans del). Grafemet u har ingenting i sammanhanget att göra.

Tabellen borde härmed, om man i övrigt följer författarnas disposition, ha följande utseende:

<u>Звук</u>	<u>Буква</u>	
i: I	i	
e: e	e	
ε: ε *)	ä	
(æ: æ)	(ä или e)	
ä	a	
y: Y	y	
u:	u	
ø: œ	ö	
(œ: œ)	(ö)	
u(или ø)	u	
(ə)	(e)	
u: U	o	
o: o	å или o	
b:	a	

Eftersom författarna har utslutit kvaliteterna [æ] och [œ], troligen för att dessa endast är kombinatoriska varianter, har de här förts upp inom parentes. Av samma skäl har då parentes satts kring [ə]. Se vidare nedan.

*) Краткое (ε) в некоторых словах обозначается буквой e.

I den ryska delen av vokaltabellen återfinns under rubriken Звук endast sex symboler (i, e, a, u, o, y), medan man i den svenska alltså finner 19. Vad är denna stora skillnad? Har svenskan verkligen 19 olika гласные звуки, men ryskan bara sex? - Nej, tydligen inte. Studerar man framställningen, så visar det sej, att det finns minst fyra varianter av ryskt (a), tre av (o), tre av (u) o.s.v. Det måste alltså röra sej antingen om en *broad transcription* eller om en fonologisk transkription. Detta skulle också kunna förklara, varför kvaliteterna [æ] och [œ] fattas i den svenska delen av tabellen. Att det emellertid

inte är fråga om en rent fonologisk transkription, synes framgå av följande omständigheter:

- a) Författarna rubricerar enheterna i fråga uttryckligen som ljud (Звуки).
- b) "Ljuden" (i) och (ы) har tagits upp vart för sej, trots att de i språkvetenskaplig litteratur oftast betraktas som allofoner av samma fonem.
- c) De svenska ljuden (e:), (e) och (ə) har på samma sätt registrerats åtskilt, trots att det här kan röra sej om maximalt två olika fonem.
- d) Fonemet /a/ transkriberas med (æ) i пять, сядь och мять på s. 10.
- e) Det ryska ljudet (a) sägs motsvara såväl *a* som *o* (och *я*). Om med звук avses fonem, så skulle alltså det första fonemet i t.ex. окно vara /a/ och inte /o/, vilket förutsätter en för ändamålet väl "ytlig" fonologisk analys.

Om det nu i stället rör sej om en grov fonetisk transkription, så kan man fråga sej, vilket värde en sådan kan ha i ett sammanhang som detta, där skillnader och likheter i uttalet ska poängteras. Och varför berätta t.ex. om en rad olika varianter av ryskt (e) utan att ge pedagogiskt stöd för detta i form av speciella symboler?

Lösningen på problemet synes vara följande uttalande på s. 18. Jag citerar: "В первом предупредном слоге после мягких согласных вместо (a) может произноситься редуцированный оттенок (e), т.е. происходит замена фонемы (a) в ударном слоге фонемой (e) в безударном."

Sammanfattningsvis - författarna använder sej i princip av en transkription, baserad på en fonologisk analys utan morfologiska kriterier, i vilken ryskt (i) och (ы) betraktas som skilda fonem. Avsteg från den fonologiska principen har gjorts i fråga om svenskans [ə] och - i den löpande texten - ryskans [æ]. Fonemen kallas ofta - vilseledande nog - för звуки.

För det första borde författarna redan från början ha gjort klart, vilken analysmodell och transkriptionsmetodik de ämnade tillämpa. - För det andra borde av ovan anförda skäl

hellre en relativt fin fonetisk transkription ha använts i detta kontrastiva sammanhang. - För det tredje skulle jag ha föredragit att som utgångspunkt för denna fonetiska transkription antingen ta ortografin eller en relativt konkret morfonologisk transkription av typen /oknō/ (окно), /s'ad'/ (сядь) o.dyl.

Vad beträffar konsonantsystemtabellen ska jag fatta mej kort. Först måste jag tillstå, att jag inte känner till tecknet [ʧ] för den initiala affrikatan i t.ex. *köpa*. Den återfinns varken i IPA:s *Principles* eller hos Malmberg, inte heller hos Elert. För den svenska affrikatan nyttjas eljest landsmålsalfabetets [ʧ̥] eller IPA:s [cç]. (Ett bättre alternativ vore enl. min mening IPA:s [tʃ] eller ännu hellre nyskapelsen [č̥].) - Kan det kanske vara så, att författarnas udda symbolval gått till på följande sätt?

- 1) Författarna har noterat, att den svenska affrikatan är mycket lik serbokroatiskans ħ (resp. é) i t.ex. *xohy* (resp. *hoču*).
- 2) Därefter har de förväxlat det serbiska kyrilliska grafemet <ħ> med IPA:s fonetiska tecken [ħ], som f.ö. betecknar en tonlös faryngal frikativa.
- 3) Sedan har de i IPA:s *Principles* under rubriken *Further improvements* på s. 19 observerat följande passus: "It has been proposed that ħ and ʧ might be replaced by the symbols ʧ̥ and ʧ̥' ..."
- 4) Symbolen har sedan - som flera andra i boken - lätt formats om, och detta (ʧ̥) har så fått symbolisera den svenska affrikatan.

På tal om affrikator kan man också nämna, att lång affrikata i ord som *бояться*, *двадцать* och *лётчик*, *докладчик* på s. 7 f. återges med (cc) resp. (č'č'), vilket är olyckligt, eftersom det lätt ger föreställningen att det är fråga om [tʃtʃ] resp. [tʃ'ʃ'] i stället för [tʃ:s] resp. [tʃ':s'], eller hur man nu vill notera dem.

I följande avsnitt kommer ytterligare ett par kommentarer till konsonanttabellerna på s. 4 f. att göras.

3. OFULLSTÄNDIGA, DISKUTABLA ELLER FELAKTIGA UPPGIFTER OM SVENSKA SPRÅKET

Författarna röjer en skrämmande okunnighet om svenska språket. Listan över ofullständiga uppgifter, olämpligt valda exempelord, diskutabla uppgifter om svenskt uttal samt direkta felaktigheter är lång. Låt mej ta några exempel.

a) Ofullständiga uppgifter

På s. 4 f. ges en översikt över de svenska konsonantljuden och deras ortografiska motsvarigheter. Där uppges t.ex., att *k* och *g* uttalas som tje- resp. j-ljud före (i), (y) och (ø). Att detta också ofta är fallet före [ɪ], [ʏ], [œ], [e:], [e], [ɛ:] och [ɛ] (samt före de i översikten icke medtagna kvaliteterna [ɛ:], [ɛ], [œ:] och [œ]) borde ha nämnts. -

Om sje-ljudets stavningar se nedan under d).

b) Olämpligt valda exempel

Som exempel på distinktionen tonlös : tonande i svenska anføres på s. 19 det minimala paret *fatt* - *watt* (korrigerat med kulpenna från *vatt*). I stället för detta sökta par hade författarna kunnat ta t.ex. *fadd* - *vadd*.

Som exempel på svenskt (l) tas två ord upp, *lag* och *kala*. Om det senare verkligen ska föreställa pluralis av adjektivet *kal*, så är det ett besynnerligt exempelord. Avses manne *kula*, *kola*, *kila*, *kela* eller *kyla*?

För att exemplifiera skillnaden mellan akut och grav accent anføres jämte det klassiska paret *ånden* : *ånden* även *åxel* (плечо) : *åxel* (ось) (båda korrigerade med kulpenna från *aksel*). Den historiskt berättigade tonaccentskillnaden i det senare paret upprätthålls vanligen inte längre i riksspråket, utan båda orden uttalas oftast med akut accent. (Personnamnet *Axel* har däremot inte sällan grav accent vid sidan av akut.)

När författarna ska ge ett exempel på ett svenskt tvåstavigt ord med tryckaccenten på andra stavelsen, väljer de släktnamnet *Danell*! Det finns dock ord som *staket*, *förstå* och *betyg*.

c) Diskutabla uppgifter om svenskt uttal

På s. 4 uppges, att svenska *b*, *d*, *g* uttalas (p), (t), (k) före tonlösa konsonanter. Om därmed avses, att detta *kan* vara fallet, så är det korrekt. Ska det däremot föreställa en regel, så håller den inte. Före tonlös konsonant förekommer ju även såväl [b̥], [d̥], [g̥] som [b], [d], [g].

Vidare upptas här - liksom på flera andra ställen i boken - affrikatan (tʃ) jämte frikativan (ç) för skriftens *tj*, *kj* och *k* före (i), (y) och (ø). Detta uttal med t-förslag har på de senaste decennierna blivit så ovanligt, att det uppfattas som ålderdomligt eller dialektalt. I finlandssvenskan är det emellertid mycket vanligt, och detta kanske är anledningen till att det tagits upp här.

På s. 5 får vi veta, att svenskt (ŋ) skrivs *ng* eller *nk*. Det senare är ju en sanning med modifikation. [ŋ] skrivs *n* före *k* vore en mer korrekt formulering. I vissa fall *kan* dock *nk* uttalas [ŋ], t.ex. i ord som *tänkte*. Att däremot [ŋ] kan skrivas *g* i ord av typen *vagn*, *regn* o.dyl., vilket är en regel, viktigare än undantaget *tänkte*, sägs det ingenting om.

d) Direkta felaktigheter

På s. 5 uppges, att svenskt (f) skulle stavas *skj*, *sk*, *sj* och *gj*. Att författarna inte har velat räkna upp *alla* förekommande stavningar av sje-ljudet är begripligt, men varför då tillfoga *gj*?

Som exempel på tje-ljudet anförs på s. 20 det svenska (?) ordet *tjak*. Vad är det? Är det kanske ett tryckfel för *tjat*? - Rena stavfel har vi på s. 25 i *nexte* för *näste* (?), och på s. 26 i *shär* för *skär*.

På slutet verkar det som om författarna inte har orkat hålla isär de nordiska språken längre. Där anförs på s. 43 exemplen *fögel* och *grammatikk*, och på s. 44 möter *hjem* i stället för *hem* på fem ställen, varav fyra är korrigerade med kulpenna. Där finner vi också *er* i stället för *är* på två ställen, varav det ena är korrigerat. - På samma sida återfinns den ryska meningen "Он идёт домой" (med logisk betoning på идёт), översatt med "Han går *hjem*" (ändrat till

hem) och förklarad med parenteser "(Men ihte kjörer medbil)" (ändrat till *Men inte kör medbil*). Detta kan väl knappast ens i korrigerat skick och med överseende av olycksfallet "medbil" betraktas som svenska.

- c) Till dessa exempel på bristande kunskaper i svenska ansluter sej tre mycket förbryllande uppgifter om vanliga uttalsfel, som svenskar sägs göra sej skyldiga till.

På s. 31 f. berättas, att svenskar vanligen (обычно) byter ut ryskt (c), d.v.s. [ts], mot (s). - Detta stämmer inte med mina erfarenheter från uttalsundervisningen. (Att man, som författarna menar, enklast skulle rätta till detta fel genom att tala om ljudens olika artikulation och visa eleverna schematiska teckningar av talorganens läge, betvivlas.)

På s. 35 får vi vidare veta, att kombinationen konsonant + j är främmande för svenska språket (не свойственно шведскому языку), och att svenskar därför ofta hoppar över j i ord som пьёт, бьёт, пью, стулья m.fl. - För det första är det gott om svenska ord med denna kombination (t.ex. *bjuda, fjäder, mjöl, njure, pjäs, balja, läppja, vittja* o.s.v.), och för det andra är detta en typ av uttalsfel som enl. min erfarenhet är ytterligt sällsynt. Det är ju tvärtom så, att svenskar gärna stoppar in ett extra j mellan mjuk konsonant och vokal i ord som пять, мясо, тётя o.dyl., vilket författarna mycket riktigt också själva påpekar på s. 20 f.!

Det tredje uttalsfelet som svenskar vanligen sägs göra, består i - som det står på s. 38 - att byta ut (x) mot (k) eller (h). - Det förra har jag aldrig stött på hos svenskar, det andra ganska sällan. Däremot tycks utbyte av [x] mot [h] inte vara ovanligt hos finsktalande personer. Svenskar - framför allt nybörjare - substituerar emellertid inte sällan [x] med ett svenskt (bakre) sje-ljud.

Om alla dessa tre enligt uppgift typiska svenska uttalsfel kan alltså sägas, att de på intet sätt är typiska svenska uttalsfel. Det ser ut som om författarna har utgått från att [ts], konsonant + j och [x] saknas i svenskan, och att därför svenskarna borde göra fel av det slag som de anför. Vad de i så fall missat är ju, att svenskan har kombinationen [ts] (t.ex. i *Mats*), kombinationen konsonant + j (se

ovan) och bakre sje-ljud [ɣ] och [ɣ^x], vilket både i teorin och praktiken kullkastar författarnas resonemang.

4. DISKUTABLA JÄMFÖRELSE R MELLAN SVENSKA OCH RYSKA SPRÅKLJUD

Från ovanstående fel och brister, som uppenbarligen beror på alltför ytliga kunskaper i svenska, är steget inte långt till en serie diskutabla jämförelser mellan svenska och ryska språkljud. Det diskutabla momentet kan här antingen ha sin grund i att författarna medvetet gjort en del approximeringar, som man kan diskutera, eller i att de återigen har ganska dunkla begrepp om svensk ljudlära. Det rör sej om följande sju fall.

- a) På s. 10 sägs, att ryskt (a) "аналогичен шведскому краткому в словах att, satt, tack [ändrat med kulpenna från takk], grann", vilket är en i och för sej acceptabel approximation. Som bekant är ett ryskt [a] i hård omgivning mindre palatalt än det svenska korta a:et, vilket också framgår av en tabell och av texten på s. 9, där ryskt [a] tas upp bland Смешанные гласные resp. definieras som "звук переднего ряда, отодвинутый назад", medan svenskt [a] blott och bart tas upp bland Передние гласные. - Approximationen är förståelig, inkonsekvensen störande.
- b) Författarna menar på s. 13, att ryskt (u) mellan mjuka konsonanter (d.v.s. [ü]) är så framskjutet, att det blir mer eller mindre identiskt (его полностью можно заменить) med svenskt (u) i *hund*, *ull*, *tukta* (!). Om därmed verkligen avses vårt korta svenska u-ljud, är inte helt klart. Författarna använder nämligen annars tecknet (ū) för detta ljud, och av tabellen på s. 3 (se ovan s.46 och 48) får man det intrycket, att vårt svenska korta o-ljud, IPA [u], också skulle kunna motsvaras av grafemet <u>. Hur som helst, varken vokalen i rikssvenskt *hund* eller i *snodd* torde vara identisk med det ryska [ü] i люди. Ljudet beskrivs, t.ex. i Jones & Ward (s. 67), som en central och sluten vokal, medan svenskt [u] är en bakre, svenskt [u̯] (eller med IPA [ø]) en halvsluten eller stundom halvöppen (däremot *inte* som man kan tro av tabellen på s. 9 en snarast helt öppen) vokal. Närmare torde

- dock finlandssvenskt kort *u* komma. Har författarna kanske haft detta ljud i tankarna vid jämförelsen?
- c) Ryskt (o) mellan mjuka konsonanter sägs på s. 15 vara så framskjutet, att det kan ersättas av svenskt (ø), varmed avses vårt vanliga långa ö-ljud. Detta är enl. min mening en alltför grov approximation. Det ryska [ö·] är i regel centralt, medan det svenska [ø:] är palatalt. Ö-ljuden i *höst* och *mört* torde båda med sina mindre palatala kvaliteter komma närmare.
- d) Om det ryska (š'š'), alltså motsvarigheten till grafemet <щ>, sägs på s. 28 följande: "По длительности звук можно сравнить с долгим согласным в шведском языке: kappa, flicka" (korrigerat med kulpenna från *flicka*). Detta är inte någon särskilt lyckad jämförelse, eftersom konsonantlängden i sådana svenska ord inte är speciellt utpräglad rent fysiskt och inte heller i högre grad torde vara en psykologisk realitet. - Ett exempel som *billast* vore enl. min uppfattning mer träffande.
- e) På s. 29 görs stort nummer av skillnaden mellan den svenska affrikatan (ʈ) i *kär* o.s.v. (jfr ovan s. 50 och 52) och den ryska (č') i *чак* o.s.v. Svenskt (ʈ) sägs artikuleras med mellersta delen av tungryggen mot hårda gommen, det ryska (č') med tungbladet och tungspetsen mot alveoli och framtänderna. - Såväl det svenska (ʈ) som det ryska (č') torde emellertid kunna variera något vad beträffar artikulationsställe såtillvida, att också det svenska (ʈ) kan ha en alveolar artikulation, liksom det ryska (č') inte nödvändigtvis behöver ha en dental kontakt. (Jfr t.ex. Jones & Ward s. 152.) De skillnader som då blir kvar, är inte större än andra skillnader mellan svenska och ryska ljud som författarna förbigår med tystnad. (Det ryska (č') artikuleras i regel kraftigare än det svenska (ʈ) och är dessutom ofta något labialiserat.) Eftersom det svenska (ʈ) dessutom inte längre regelmässigt ingår i dagens rikssvenska ljudsystem, förefaller hela diskussionen som en storm i ett vattenglas.
- f) Att ryskt hårt (r) inte skulle skilja sej från svenskt (r)

i *rök*, *här*, *kråka* (korrigerat med kulpenna från *kraka*), hävdas på s. 34. Författarna känner uppenbarligen inte till att det rullande tungspets-r:et i svenskan har förlorat mycken terräng i konkurrens med en rad andra r-ljud. Att sedan inte ens det svenska rullande tungspets r:et är helt identiskt med det ryska, som t.ex. enl. fig. 15 på s. 34 i det aktuella arbetet är velariserat, är kanske en småsak. Formuleringen "Дрожащий твёрдый сонант (r) не отличается от шведского (r)" är i alla händelser klart missvisande.

- g) Den sista diskutabla jämförelsen mellan svenska och ryska ljud återfinns på s. 35. Där jämförelsen mellan de ryska hårda (k) och (g) med de svenska (k) och (g) i orden *ko*, *vak*, *söka*, *gala*, *glass* och *taga*. Att de ryska (k) och (g) i *кы* och *гым* ofta bildas något längre bak än de svenska i *ko* och *gom*, kanske inte är så mycket att ta upp i sammanhanget, men däremot kan man diskutera om författarnas exempel är så lyckade. Det är nämligen mycket vanligt i t.ex. mellan-svenskt riksspråk att uttala framför allt /k/, men också /g/, palatalt i ordslut. Uttalet av *vak* är därför ofta [vɔ:k⁺], av *dag* [dɔ:g⁺]. Dessa ord är därför direkt olämpliga som illustration till likheten mellan de ryska och svenska ljuden. (Inte heller *söka* eller *glass* är speciellt lämpliga med sina ofta något framskjutna varianter av /k/ och /g/.)

I detta sammanhang kan nämnas, att det ingenstans i boken sägs något om att de ryska tonande klusilerna skiljer sej från motsvarande svenska i ett viktigt avseende. De förra är i regel ordentligt tonande rakt igenom, medan de senare ofta bara är partiellt eller svagt tonande, stundom helt tonlösa. Mot bakgrund av detta blir identifikationen av ryskt (g) med svenskt ännu mindre befogad.

5. OPEDAGOGISKA FORMULERINGSAR, OKLARHETER O.DYL.

Under denna rubrik skulle man kunna ta upp följande sju fall.

- a) S. 5 innehåller den väsentliga upplysningen att e, ë, ю

och я initialt, efter vokal och efter "разделительны[e]"
ь och ъ utläses som j + vokal. Bland exemplen finner vi
emellertid orden поезд och кое-как, där man i ledigt ut-
tal *inte* hör något j. Ett mera lyckat exempel hade по-
ездка varit.

- b) På s. 6 läser man, att мягкий знак после ш, ж фонетичес-
кого значения не имеет." Öppenbarligen avses, att ш och
ж förblir hårda trots mjuktecknet. Detta är ju inte bara
ett korrekt utan även ett viktigt påpekande. Av formulere-
ringen kan man emellertid få det intrycket, att mjukteck-
net vore helt överflödigt, d.v.s. att шьёт skulle uttalas
på samma sätt som *шёт, vilket ju inte är fallet. Att mjukt
(eller hårt) tecken mellan konsonant och vokal signalerar
förekomsten av /j/ är något man ofta får lov att upprepa
i uttalsundervisningen.
- c) På ss. 10 och 11 återfinns två figurer, utvisande tungans
läge vid uttalet av "(а) после твердых согласных, (а) пос-
ле мягких" resp. "(е) после твердых, (е) после мягких".
I det förra fallet tycks det av figurens utseende och av
den löpande textens lydelse vara fråga om (а) *mellan två*
mjuka konsonanter, alltså [æ], och i så fall är rubrice-
ringen "после мягких" missvisande. - I det senare fallet
tycks det emellertid vara fråga om (е) efter mjuk före hård
konsonant, men alldeles klart är det inte. - Ska man ha fi-
gurer av detta slag, så bör det framgå tydligt vad de avser
att illustrera.
- d) På samma sida 11 ges som exempel på (е) mellan hårda konso-
nanter bl.a. fraserna "на лицѣ" och "в концѣ". Var är den
andra konsonanten?
- e) I den i övrigt intressanta framställningen av ryskt (е) på
s. 11 f. saknas bl.a. den inte oviktiga positionen "efter
hård före mjuk", t.ex. шесть.
- f) På s. 39 tas ordet мозг upp som exempel på tonalitetsassi-
milation utan någon som helst kommentar till att vi först
har utljudsskärpning av /g/ till [k], och först sedan kan få

tonalitetens assimilation av /z/ till [s].

g) Den ryska intonationen behandlas på s. 43 - 45. Ovan har redan diskuterats ett exempel på logisk betoning, hämtat från detta avsnitt. Framställningen avslutas med en för-
enklad presentation av de olika typerna av intonation i
frågesatser. Märkligt nog icke så mycket som antyds någon
skillnad mellan intonationsmönstren i frågesatser

- 1) med frågeord "Где ты живёшь?" och
2) utan frågeord "Ты будешь читать? (или я?)"

Detta kan knappast vara till hjälp för alla dem som be-
mödjar sej om att bibringa svenska studenter en hygglig
rysk intonation, speciellt i frågesatser.

6. DISKUTABLA UPPLYSNINGAR OM RYSKT UTTAL

Här vill jag endast ta upp följande fyra punkter.

- s. 17: I огорода uppges den utljudande reducerade vokalen ha
samma kvalitet som de båda första. Detta strider mot
Avanesovs rekommendationer (s. 62), men är i enlighet
med t.ex. Bojcova (s. 109).
- s. 19: Att ryska (p), (t) och (k) ska vara oaspirerade, är en
uppgift som möter överallt. De ryska tonlösa klusiler-
na är emellertid mycket ofta aspirerade i absolut ut-
ljud, t.ex. i так. (Se t.ex. Trofimov s. 70.)
- s. 34: Upplysningen "В конце слов (r) и (r') оглушаются" är
intressant och inte helt oviktig. Den är emellertid
alltför kategoriskt formulerad. Att /r/ och /r'/ blir
tonlösa i ordslut är inte jämförbart med regeln om ut-
ljudsskärpning av -б, -д, -г, -в, -з och -ж. Handböc-
kerna förhåller sej ganska olika till företeelsen. Som-
liga (t.ex. Bryzgunova) nämner över huvud taget inte
[r] eller [r'], andra (t.ex. Panov s. 65) har några
sparsamma upplysningar om dessa allofoner, medan ytter-
ligare andra (framför allt Jones & Ward s. 181 ff.)

är mer utförliga. - Handböckernas uppgifter kan sammanfattas på följande sätt.

- 1) /r/ och /r'/ kan i alla positioner där de förekommer realiseras tonande.
- 2) Vanligen blir dock dessa sonoranter tonlösa mellan tonlös konsonant och paus, t.ex. i Пётр.
- 3) Inte sällan uppträder också mer eller mindre tonlösa varianter före tonlös konsonant, t.ex. i mapт.
- 4) Även mellan vokal eller tonande konsonant och paus kan mer eller mindre tonlösa varianter förekomma, t. ex. i зверь.

Enl. mina egna iakttagelser tycks det fjärde fallet vara betydligt vanligare än vad man kan tro t.o.m. av framställningen hos Jones & Ward. - Efremova & Radievs-kaja har därför verkligen fog för sitt påstående, men det saknas ett vacro el.dyl. i deras formulering.

- s. 40: Att rysk konsonant "förmjukas" före (j) är en sanning med modifikation. Ord som пьёт och семья kan enl. Bryzgunova (s. 22) uttalas med såväl hård som mjuk konsonant som med något på skalan däremellan.

7. BOKENS FÖRTJÄNSTER. SLUTORD.

Trots sina många, delvis ganska allvarliga brister har boken en rad förtjänster. Först och främst är initiativet lovvärt. Det behövs kontrastiva arbeten på det här området. Uppläggningsen är också i flera avseenden föredömlig. Så beskrivs - som redan nämnts - de ryska språkljuden ofta

- a) med artikulatoriska termer,
- b) med hjälp av en figur, utvisande talorganens position och
- c) genom jämförelse med "motsvarande" svenska språkljud.

Vidare utgör kapitel II en mycket bra sammanfattning av de viktigaste ryska generella uttalsreglerna. - På många ställen ges också väsentliga, korrekta och välformulerade upplysningar om uttalet av enskilda ryska språkljud, och även jämförelserna med svenskan är stundom givande. Här ska jag bara ta upp ett par exempel.

Avsnittet Гласный (е) på s. 11 f. innehåller, även om det på ett par punkter är såväl oklart som ofullständigt (se ovan s. 57), flera intressanta påpekanden. Författarna säger där, att ryskt (e) mellan hårda konsonanter, t. ex. i жест, skiljer sej från svenskt (ɛ) i äta m.fl. främst genom att det är re-traherat, vilket ger det en и-aktig klang. - Detta viktiga förhållande brukar inte uppmärksammas i nämnvärd grad av våra handböcker. - Vidare beskrivs /e/:s realisation mellan mjuk och hård konsonant, t.ex. i лето, på följande sätt: "имеет дифтонгоидный характер: и-образное ["i" tillskrivet med kulpenna] начало и очень открытый и отодвинутый назад конец", alltså något i stil med [ʔẽ̞]. - Detta är enl. min uppfattning en utmärkt beskrivning, som skulle försvara sin plats i en handbok mer seriös än denna.

På s. 19 nämns, att de mjuka konsonanterna har en "и-образную окраску", vilket är ett föga originellt, men nog så viktigt konstaterande. Ovanligare är då påpekanen, att de ryska hårda konsonanterna har en "ы-образную окраску" till skillnad från de svenska, som sägs ha en "окраску на (ə)". - Detta torde kunna vara till stor hjälp för förståelsen för och tillägnet av den ryska "artikulationsbasen".

Trots dessa och andra förtjänster blir slutintrycket av boken ändå övervägande negativt. Författarna visar inte själva någon övertygande "знакомство с основами общей фонетики и фонетики шведского языка", och verket blir därför så otillförlitligt, att det inte torde kunna användas av "шведов, изучающих русский язык и желающих усовершенствовать произношение" eller av "преподавателями русского языка в группах шведских учащихся", såvida inte dessa lärare själva är specialister och förmår kryssa mellan bokens blindskär.

Avslutningsvis vill jag uttrycka min förvåning över att någon på universitetsnivå kan ge sej till att publicera ett språkligt kontrastivt arbete utan att ha kunskaper i mer än det ena språket och utan att då konsultera en specialist på det andra.

8. LITTERATUR

- Avanesov, R. I. *Russkoe literaturnoe proiznošenie...*⁵ Moskva 1972.
- Bojcova, A. F. *Obučenie rusckomu proiznošeniju v nerusskich školach.* Moskva 1972.
- Bryzgunova, E. A. *Zvuki i intonacija rusckoj reči.*³ Moskva 1977.
- Efremova, I. B. & Radievskaja, M. G. *Očerck rusckogo proiznošenija sravnitel'no so švedskim.* Izd. Leningradckogo universiteta 1969.
- Elert, C.-C. *Allmän och svensk fonetik.*⁵ Stockholm 1970.
- Jones, D. & Ward, D. *The phonetics of Russian.* Cambridge 1969.
- Malmberg, B. *Svensk fonetik...*² 4:e tryckn. Lund 1965.
- Panov, M. V. *Rusckaja fonetika.* Moskva 1967.
- The principles of the International Phonetic Association...* 1949 (1970).
- Trofimov, V. A. *Sovremennyj rusckij literaturnyj jazyk. Fonetika, grafika.* Leningrad 1957.